

KÂTİP ÇELEBİ’NİN MEZARI

Halit ÇAL^{1*}

Özet

Bu araştırmada Osmanlı devletinin önemli bilim adamlarından (17. yüzyıl) Katip Çelebi’ye yeni bir mezar yapılması ve eski mezarına ne olduğu konusu ele alınmıştır. Cumhuriyet dönemi devlet adamlarından bir kısmının Katip Çelebi’nin mevcut mezarını önce yerinde korumak, sonra başka bir yere nakletmek ve son olarak da yeni bir anıt mezar yapmaya niyetlendiği anlaşıyor. Erken Cumhuriyet dönemindeki Osmanlıya mesafeli duruşun artık bırakılmaya başlandığı bir dönemde meydana gelmesi de bu bakımdan önem verilmiş olabileceğini düşündürüyor. Konu hakkında ulaşabildiğimiz en eski belge 1939 tarihlidir. Antikiteler ve Müzeler Müdürlüğü, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İstanbul Belediyesi, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı bu sürecin içindeki kurumlardır. Kişisel çekişmeler, kurumların birbirleriyle gerekli işbirliğini yeterince sağlayamamaları gibi sebeplerle iş bir hayli uzar. Bu arada asıl mezarın harap durumdaki baş ve ayak taşları ortadan kaybolur. 1952 yılında Voynuk Şücaeddin Camisi avlusunda Şair Necati ve Katip Çelebi için yeni birer mezar yaptırılır. Bunu hangi kurumun gerçekleştirdiğini bilmiyoruz. Atatürk Bulvarı açılırken bu defa 1956 yılında Voynuk Şücaeddin Camisi yıktırılınca mezarlar şimdiki yerine taşınmıştır. 1961 yılındaki bir yazıda mezarların yerinde korunması kararı alındığına göre mezarların taşınması bu tarihten sonra olabilir. Basit bir mezarın korunamaması, yeni mezarların yapımı ve taşınmasının 21 yıl sürmesi idari yapının karar alma uygulama konusundaki durumunu açıkça ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Cumhuriyet, idari yapı, koruma

Abstract

The Tomb of Kâtip Çelebi

Building a new tomb and what has happened with his former one, for an important scientist of the Ottoman Empire (17th century) will be held within this article. It appears that some government men of the Republican Period had first wanted to preserve the present tomb, then move it to another place and lastly build a new monumental tomb. Also having this occur earlier in the Republican Period during a time when people started to leave the thought of looking at Ottoman with a distant view

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara.

shows that an importance was given within this aspect. The oldest document about the topic is dated 1939. Directorate of Antiquities and Museums, Directorate of Topkapı Palace Museum, Directorate of İstanbul Archaeological Museum, İstanbul Municipality, Turkish Historical Society are the institutions in this process. The work drags on because of reasons such as personal controversies, institutions' inability to cooperate. Meanwhile the damaged head and footstones of the original tomb got lost. In 1952 new tombs were built for Şair (Poet) Necati and Katip Çelebi in the atrium of Voynuk Şücaeddin Mosque. We don't know which institution has done this. During the construction of the Atatürk Boulevard in 1956 the Voynuk Şücaeddin Mosque was demolished and the tombs were moved to their current place. The movement of the tombs might have happened after 1961 since in a 1961 document there is a decision for preserving the tombs in their original places. The inability to preserve a simple tomb, having it take 21 years for the production of the new tombs and their movement, shows the state of the administrative structure's making decisions and putting it to practice.

Keywords: Ottoman, Republic, administrative structure, preserving

Kâtip Çelebi (1609-1657) genç yaşta ölmesine karşılık 17. yüzyılın önemli bilim adamlarındandır. Kısa ömrüne çok sayıda kitap sığdırmıştır. Arapça, Farsça, Latince bilen ve bu dillerden tercümeleyen Çelebi, Osmanlı'nın Batı dünyası karşısındaki gerilemesini erkenden fark etmiş ve buna çözümler üretmeye çalışmıştır (Gökyay 2001:272-273).

Kâtip Çelebi'nin mezarının onarımı için Cumhuriyet devrinde çeşitli girişimler yapılmıştır. Bunlar Cumhuriyet bürokrasisinin bir meseleyi çözebilme yeteneği konusunda bizce ilgi çekici bir kesit sunmuştur. Daha önce de Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın onarımına niyet sürecinde neler yaşandığına ait bir yazı yayımlamıştık (Çal 1987). Benzer bir durum bu defa Kâtip Çelebi'nin mezarı konusunda yaşanmıştır.

Kâtip Çelebi ile ilgili olayların 1939 yılında başladığı anlaşılıyor. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü 17-1-1940 tarihinde Kâtip Çelebi'nin mezarının naklini istemiş olmalı ki, İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü 24-2-1940 tarihli cevabi yazısında açılacak olan Gazi Caddesi güzergahında olmadığı için Kâtip Çelebi'nin mezarının nakline gerek olmadığını Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'ne bildirir².

Bu işle ilgilenme zamanın Milli Eğitim Bakanı'nın isteği ile mi yapıldı, yoksa zaten başlamış olan bir işe Milli Eğitim Bakanı da mı karıştı, bilinmez, 26-2-1940 tarihinde Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz Milli Eğitim Bakanına bir yazı gönderir. Konuyu açıklar nitelikte olduğu için yazıyı aktarmak yararlı olacaktır:

² İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nün 24-2-1940 gün ve 620 sayılı, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne yazısı.

Katip Çelebi'nin Mezarı

“... Kâtip Çelebi'nin kabri hakkında emr-i devletleri mucibince tetkik-i icra edildi.

Kabirde üstüvani kırık iki taş bulunmaktadır. Baş taşı 1.20 m. irtifanda 0.98 m. kutrunda olup³ tepesi kırılmıştır. İki satır kitabeyi havi kısım da üç parça olup bir demir çemberle ve çimento ile tutturulmuştur. Bu yazıların bir kısmı da dökülmüş ve yerlerinden oynamıştır. İş bu kitabenin

“ El kabr-ü babü'n ve küllün nasi dahilihu

Ve'l mevte ke'sun ve küllü'n-nasi şaribihu”

sözünden kalmış bazı parçalar olduğu anlaşılmaktadır.

Ayak taşına gelince bu daha ziyade tahribe uğramış 0.62 m. irtifanda bir parça halinde kalmıştır. Üzerinde mana ifade etmeyen birkaç söz kalmıştır.

İş bu mezar taşlarında isim ve tarih gösteren bir kısım yoktur. Türk irfanının mümtaz bir şahsiyeti olan Kâtip Çelebi'nin cidden perişan ve mühmel olduğunu arz eylerim. Tahsin Öz.”⁴

Tahsin Öz'ün bu açıklamasından sonra Antikitele ve Müzeler Müdürlüğü 14-6-1940 tarihinde Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nden mezarın tamiri için keşif ister⁵.

Bu arada mimar Macit Kural Kâtip Çelebi için bir mezar projesi hazırlar. Milli Eğitim Bakanlığı onarım işini muhtemelen ödenek yetersizliğinden yapmak istemez. 5-9-1941 tarihinde, işin Türk Tarih Kurumu'na yaptırılmasına çalışılacağından Kâtip Çelebi mezarı için hazırlanan proje Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nden istenir⁶.

7-1-1941 tarihinde Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü Antikitele ve Müzeler Müdürlüğü'ne bir yazı ile işin yapılması için ödenek sağlanmasını ister⁷. Tahsin Öz işin peşini bırakmamaktadır. İki ay sonra aynı makama bir yazı daha yazarak, mezarın

³ 0.98.m. taşın çapı değil çevresinin ölçüsü olmalıdır. Bu tür mezar taşlarında çap genellikle 30 cm. civarındadır. Mezar taşının fotoğrafından da taşın çapının bu civarda olduğu anlaşılmaktadır.

⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün 26-2-1940 gün ve 620 sayılı Milli Eğitim Bakanlığına yazısı

⁵ Maarif Vekilliği Antikitele ve Müzeler Müdürlüğünün 14-6-1940 gün ve 4035/1074 sayılı Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne yazısı

⁶ Antikitele ve Müzeler Müdürlüğünün 5-9-1940 gün ve 1806 sayılı, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne yazısı.

⁷ Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünün 7-1-1941 gün ve 5923-10 sayılı, Antikitele ve Müzeler Müdürlüğüne yazısı.

başındaki bekçi kulübesinin İstanbul Belediyesi'nce kaldırılmasının sağlandığı bildirir ve gerekli ödeneğin ne zaman sağlanacağını sorar⁸.

Düzenleme Türk Tarih Kurumu'na yaptırılmak istenmektedir. Ancak Kurum bu işi kurallara uygun yürütmeye çalışır. 17-6-1941 tarihinde Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünden mezarın İstanbul planındaki yeni yerini sorar⁹. Tahsin Öz acelecidir. Bu yazı Ankara'dan daha kendisine aktarılmadan hemen dört gün sonra mezarın yol güzergâhında olmadığını bildirir¹⁰.

Aradan altı ay geçer. Antikiteler Ve Müzeler Müdürlüğü 28-2-1942 tarihinde Mimar Macit Kural'a şu yazıyı gönderir:¹¹

“Kâtip Çelebi'nin mezarı için hazırladığınız projenin keşfi yüksek olduğundan Türk Tarih Kurumu şimdiye kadar tahsisat ayıramamış ve bu iş sürüncemede kalmıştır. Sayın vekilimiz daha mütevâzi bir proje hazırlamaklığınızı emir buyurdular”.

12-5-1942 tarihinde 2162.62 TL. bedelli yeni mütevâzi proje Türk Tarih Kurumuna iletilir¹². Kurum 23-5-1942 tarihinde yeni projeyi kabul eder ve ödeneğini ayırır¹³. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel 3-6-1942 tarihinde Türk Tarih Kurumu'na teşekkür yazısı gönderir ve ihalenin Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünce yapılacağını bildirir¹⁴.

Bu arada Tahsin Öz, yol açılması sırasında Kâtip Çelebi'nin mezarına zarar verilmemesi konusunda İstanbul Belediyesini uyarmaktadır¹⁵. Ödeneğin ayrılması ve ihaleye çıkarılmasına karşılık onarımın yapıp yapılmadığı belli değildir. Sonraki yazışmalardan bir şey yapılmadığı sonucu çıkarılabilir. 16-6-1944 tarihinde bölgeden tesadüfen geçen Tahsin Öz, mezarın sol tarafındaki bina ile arasındaki duvarın yıkıldığını, ön tarafındaki demir kapının çalındığını ve zaten yarım olan iki mezar

⁸ Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünün 17-3-1941 gün ve 6068-164 sayılı, Antikiteler ve Müzeler Müdürlüğüne yazısı.

⁹ Türk Tarih Kurumu Başkanlığının 17-6-1941 gün ve 6068-164 sayılı, Antikiteler Ve Müzeler Müdürlüğüne yazısı.

¹⁰ Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünün 21-6-1941 gün ve 6353-450 sayılı, Antikiteler ve Müzeler Müdürlüğüne yazısı.

¹¹ Antikiteler Ve Müzeler Müdürlüğünün 28-2-1942 gün ve 4034-406 sayılı yüksek mimar Macit Kural'a yazısı.

¹² Antikiteler Ve Müzeler Müdürlüğünün 12-5-1942 gün ve 4035-812 sayılı, Türk Tarih Kurumu Başsekreterliğine yazısı.

¹³ Türk tarih Kurumu Başkanlığının 23-5-1942 gün ve 356 sayılı, Maarif Vekaletine yazısı.

¹⁴ Maarif Vekilliğinin 3-6-1942 gün ve 4034-953 sayılı, Türk Tarih Kurumu Başkanlığına yazısı.

¹⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün 13-4-1942 gün ve 7134/326 sayılı, İstanbul Belediye Başkanlığına yazısı.

Katip Çelebi'nin Mezarı

taşından birinin kaybolduğu, kalan taşın da bir kısmının yok olduğunu Antikiteler Ve Müzeler Müdürlüğüne bildirir¹⁶.

Bunun üzerine Antikiteler Ve Müzeler Müdürlüğü 29-7-1944 tarihinde İstanbul Valiliğinden Mükrimin Halil Yınanç, Aziz Ogan, Tahsin Öz, Sedat Çetintaş'tan oluşacak komisyonun mezarın Şehzade Camisi haziresine nakli konusunu değerlendirmesini ister¹⁷. Komisyon toplanır ve 4-8-1944 tarihinde Kâtip Çelebi mezarının yanında Şair Necati ve İstanbul'un ilk belediye başkanı Hızır Çelebi'nin mezarlarının da bulunduğunu, bu üç mezarın birlikte ve yerinde korunması gerektiği kararına varır¹⁸ (1. ek).

Antikiteler ve Müzeler Müdürlüğü'nün yerine kurulan Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü 18-9-1944 tarihinde komisyon kararına katıldıklarını belirterek İstanbul Röleve Ve Anıtlar Müdürlüğü'nün buna uygun bir proje hazırlamasını ister¹⁹.

Bu amaçla İstanbul Belediye İmar Müdürlüğü ile görüşmeler yapılır. Belediye bu üç mezarın bulunduğu alanın yol kenarında 1700 metrekarelik bir yeşil alan olarak korunabileceğine belirtir²⁰.

Kâtip Çelebi'nin mezarının baş taşı kaybolmuş, ayak taşının bir kısmı yok olmuştur ama yetkililerimiz kalan parçayı korumakta kararlıdır. 17-1-1945 tarihinde İstanbul Valiliği Kâtip Çelebi mezarlığındaki taşların korunacağını Maarif Vekaletine bildirir.

1945 yılının sonlarına gelinmiştir. Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü 11-10-1945 tarihinde Kâtip Çelebi'nin mezarı için 2500 TL ödenek ayırdıklarını ve işe başladıklarını, İstanbul Belediyesinden ödenek vaadi alındığını belirterek, Türk Tarih Kurumundan mezar taşının onarımında kullanılmak üzere ödenek verilmesini, bu sene için mümkün olamıyor ise 1946 yılı bütçesinden ödenek ayrılmasını ister²¹.

Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü işi tamamlamaya çalışmaktadır ama İstanbul Belediyesi'nin düşüncesi başkadır: Kâtip Çelebi'nin mezarının çevresindeki diğer mezar taşları ile birlikte Şehzade Camisi etrafında ileride kurulacak geniş bir parkın içine, Hızır Bey mezarının ise ileride inşa edilecek Belediye Sarayı

¹⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün 16-6-1944 gün ve 1061-9/513 sayılı, Maarif Vekillğine yazısı.

¹⁷ Antikiteler Ve Müzeler Müdürlüğünün 29-7-1944 gün ve 4035-1052 sayılı, İstanbul Valiliğine yazısı.

¹⁸ İstanbul Valiliğinin 7-8-1944 gün ve 2678-238 sayılı Maarif Vekaletine yazısı ve eki.

¹⁹ Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğünün 18-9-1944 gün ve 1311 sayılı, İstanbul Röleve Bürosu Şefliğine yazısı.

²⁰ İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün 11-12-1944 gün ve 936-359 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne yazısı.

²¹ Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğünün 11-10-1945 gün ve 4039-1750 sayılı, Türk Tarih Kurumu Başkanlığına yazısı.

avlusuna naklini kararlaştırırlar. Bu proje yapılana kadar mezar taşlarının korunması için yakındaki Hacı Kadın Camisi etrafının düzenlenmesi gerektiği ve bunun için bir plan hazırlandığı bildirilir. Bunun üzerine Maarif Vekâleti şube müdürü Ali Saim Ülgen Belediye ile temasa geçerek yalnız Kâtip Çelebi mezarının yerinde korunmasını öngören bir proje hazırlar. Bu proje 28-12-1945 tarihinde Encümenle onaylanır²².

Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğünün 11-10-1945 tarihinde başladığını bildirdiği proje Ali Saim Ülgen tarafından hazırlanan proje midir, bilmiyoruz. Ali Saim Ülgen'in 9-2-1946 tarihinde hazırladığı 4.000. TL. bedelli tesviye keşfinin Bayındırlık Bakanlığına geç gittiği için ihale edilemediğinin bildirilmesi²³, başlanılan projenin hangisi olduğunu konusunu ortada bırakıyor.

Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü 21-2-1946 tarihinde Türk Tarih Kurumu Başkanlığından, Kâtip Çelebi'nin mezarının düzenleme ve inşası için ayırdıkları ödeneği Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'ne aktarmalarını ister²⁴. Bu yazı 1945 yılında Topkapı Sarayı Müzesinin bu işe başladığını, gerisini getirmek için ödenek arayışında olduklarını gösteriyor. Türk Tarih Kurumu 27-2-1946 tarihinde 2162 liralık ödeneği Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne gönderir²⁵.

Ancak uygulamada sorunlar çıkar. İstanbul Belediyesi Başkanlığı hazırlanan projenin kendi onaylarından geçmesi gerektiğini belirtir²⁶. Bu yazı üzerine Ali Saim Ülgen'in projesi İstanbul Belediye Başkanlığına gönderilir. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünün 26-8-1946 günlü yazısından anlaşıldığı kadarıyla İstanbul Belediyesi yalnızca Kâtip Çelebi'nin mezarının korunması taraftarıdır. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz, İstanbul'un imar projesini hazırlayan Prost'u şu sözlerle eleştirmektedir:

“Maalesef İstanbul'un imarında her noktada Mr. Prost'un fikri hâkim olduğundan, bir insanın her şeyi bilmesi imkansız olmakla beraber bir de yabancı bir zatın Türk ananelerini ve hayatını kavrayamayacağı düşünülürse durumun ne hal alacağı anlaşılır”²⁷.

²²İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünün 3-1-1946 gün ve 2-37122 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne yazısı.

²³Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünün 9-2-1946 gün ve 12891/123 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne yazısı.

²⁴Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün 21-2-1946 gün ve 4034-320 sayılı, türk tarih Kurumu Başkanlığına yazısı.

²⁵Türk Tarih Kurumu Başkanlığının 27-2-1946 gün ve 173 sayılı, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne yazısı

²⁶İstanbul Belediyesi Başkanlığı İmar Müdürlüğünün 20-8-1946 gün ve 3073 sayılı, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne yazısı.

²⁷Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünün 26-8-1946 gün ve 13603/844 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne yazısı.

Katip Çelebi'nin Mezarı

Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, projenin ellerine geç ulaştığı ve Bayındırlık Müdürlüğünün yeni ihale açamayacakları cevabını gerekçe göstererek, ayrılan ödeneğin Topkapı Sarayı Müzesi onarımlarına aktarılmasını teklif eder²⁸. Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü de bunu kabul eder²⁹. Proje henüz Belediyece onaylanmadığına göre ihaleye çıkarılmayan proje hangisidir anlaşılıyor, belki düşünülen projenin bir bölümü idi.

1947 yılına gelinmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü projenin İstanbul Belediyesince henüz onaylanmadığını, Belediyenin sadece Kâtip Çelebi'nin mezarını bırakarak diğerlerini nakletmeye çalıştığını ve buna karşı olduklarını belirterek projenin uygulanması için 40-50 bin liralık bir ödenek ayrılmasını ister³⁰. Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü 1948 yılı bütçesine 50.000. TL koydukları cevabını verir³¹.

Tahsin Öz işin peşini bırakmamaktadır. 19-9-1947 tarihinde, bugüne kadar Milli Eğitim Bakanlığının verdiği 10.000. TL ile Türk Tarih Kurumunun verdiği 2.000. TL'nin İstanbul Belediyesi Başkanlığının projeyi onaylamaması yüzünden harcanmadığını, buradaki mezarların zaman içinde daha kötü bir hale geldiğini, Belediyenin bu alanın tapusunu aldığını ve Milli Eğitim Bakanlığınca kabul edilecek bir projeyi uygulamakla yükümlü olması gerektiğini söyler³².

Bu görüş doğrultusunda Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü, İstanbul Valiliğine bir yazı yazarak Bakanlık ve Türk Tarih Kurumu işbirliği ile 1945 yılında 12.000. TL. ödenek ayırdıkları halde İstanbul Belediyesi yüzünden uygulamaya geçemediklerini, Belediyenin Kâtip Çelebi mezarlığını yakınındaki cami ile ortadan kaldırmayı düşündüğünün öğrenildiğini, yasalara göre Belediyenin 1948 yılında gerekli bütçeyi ayırarak bu mezarları Bakanlığın uygun görüşü doğrultusunda koruması gerektiğini belirtir³³. 4-12-1948 tarihinde İstanbul Valiliğine tekrar yazılarak bir yıl geçtiği halde neden bir şey yapılmadığı sorulur³⁴.

²⁸Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün 14-10-1946 gün ve 13770/1011 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne yazısı.

²⁹Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün 31-10-1946 gün ve 4034/1916 sayılı, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'ne yazısı.

³⁰Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün 10-1-1947 gün ve 14041/26 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne yazısı.

³¹Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün 28-8-1947 gün ve 2226 sayılı, İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne yazısı.

³²Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün 10-9-1947 gün ve 44909/891 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne yazısı.

³³Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün 24-11-1947 gün ve 4034/2843 sayılı, İstanbul Valiliğine yazısı.

³⁴Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün 4-12-1948 gün ve 3158 sayılı İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığına yazısı.

İstanbul Belediyesi Başkanlığı bu yazıya Kâtip Çelebi'nin mezarı için 1946 yılında gelen projenin Hızır Bey mezarı ile yakınındaki Voynuk Şücaeddin Camisi'ni de kapsamaması gerektiği gerekçesi ile geri gönderildiği, kendilerine yeni bir proje gelmediği cevabını verir³⁵.

Burada Milli Eğitim Bakanlığının İstanbul'daki iki kurumu Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü ile Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünün çekişmesi görülmektedir. Bakanlık bu işte Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz'ü muhatap almışken araya zaman zaman Arkeoloji Müzesi Müdürü Aziz Ogan girer ve işi üstlenmek için ödenek isteğinde bulunur³⁶. Tahsin Öz de Aziz Ogan'ın da üyesi bulunduğu İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni'nin üzerine düşeni yapmadığını belirtir³⁷. Encümen, Kâtip Çelebi'nin mezarı dışındaki mezarların oradan kaldırılması³⁸, Tahsin Öz ise hepsinin yerinde korunması görüşündedirler.

Bu defa İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü 30-12-1948 tarihinde Kâtip Çelebi'nin mezarının geçici olarak yakınındaki Şebsefa Camisi'ne nakledilmesinin İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni tarafından uygun görüldüğünü yazar³⁹. Tahsin Öz bunun üzerine Kâtip Çelebi'nin kemiklerinin nakli isteğinin hayretle karşılandığını, Encümenin buradaki mezar taşları hakkında bilgisi bulunmadığının anlaşıldığını bildirir ve şu soruyu sorar: "Bursa'da Süleyman Çelebi için (200) bin liraya medfen yapılırken Kâtip Çelebi kabrini bir cami avlusuna sokmak kadirşinaslık mıdır?"⁴⁰.

Bakanlık Tahsin Öz'ün görüşünü desteklemeye devam eder. İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığına eğer ödenek ayıramayacaklarsa bir dernek kurularak halkın yardımının sağlanmasını teklif eder⁴¹.

İstanbul Belediyesi Başkanlığı İmar Müdürlüğü Kâtip Çelebi için bir türbeye ait projenin kendilerince hazırlandığı cevabını verir⁴². Tahsin Öz tekrar devreye girer.

³⁵İstanbul Belediyesi Başkanlığı İmar Müdürlüğünün 27-12-1948 gün ve 3286-15873 sayılı Milli Eğitim Bakanlığına Yazısı.

³⁶Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün 28-8-1947 gün ve 2226 sayılı, İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğüne yazısı.

³⁷Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün 16-6-1944 gün ve 1061-9/513 sayılı, Maarif Vekilliğine yazısı.

³⁸İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünün 3-1-1946 gün ve 2-37122 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü'ne yazısı.

³⁹İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünün 30-12-1948 gün ve 1427-41207 sayılı, Milli Eğitim Bakanlığına yazısı

⁴⁰Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünün 8-2-1949 gün ve 16459-90 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğüne yazısı.

⁴¹Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğünün 11-3-1949 gün ve 748 sayılı İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığına yazısı

⁴²İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğünün 20-5-1949 gün ve 10677 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğüne yazısı.

Katip Çelebi'nin Mezarı

Belediye ile yapılan görüşmelerde Kâtip Çelebi'nin mezarının yakındaki Voynuk Şücaeddin Camisi haziresine naklinin düşünüldüğünü, Hızır Bey de burada medfun olduğundan Hızır Bey'in mezarı için bir proje hazırlandığını, Kâtip Çelebi'nin mezarının kaldırılmasına taraftar olmadıklarını Bakanlığa bildirir⁴³. Bakanlık bu yazı doğrultusunda Kâtip Çelebi'nin mezarının naklinin uygun olmadığını İstanbul Belediyesi Başkanlığına yazar⁴⁴.

Tahsin Öz, İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğünce hazırlanan etüt ve Ali Saim Ülgen'in projesine dayanarak mimar Cahide Tamer'in yeni bir proje hazırladığını ve Belediyenin bunu değerlendirmesini ister⁴⁵.

1949 yılı ile 1961 yılı arası için dosyada belge yoktur. Taraflar birbirleriyle uğraşmaktan bıktıkları için mi yoksa yazışmalar bir şekilde dosyadan alındığı için mi bilmiyoruz, ancak 1961 yılına kadar bir şey yapılmadığını söyleyebiliriz.

Çünkü Mahdud Mesuliyetli İstanbul Manifatura Ve Kumaşçılar Çarşısı Kurma Kooperatif Şirketi'nin 2-1-1961 gün ve 21 sayılı, Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na yazılarında bu alanın çarşısı yapmak üzere satın alındığını, buradaki Hızır Bey mezarı (530 ada 7 parsel), Kâtip Çelebi Mezarı (2187 ada 6 parsel), Yeşil Hoca Türbesi (1040 ada, 1 parsel) ve Akif Efendi mezarının (974 ada 19 parsel) masrafları kendilerince karşılanmak şartıyla nakillerine izin verilmesini ister.

Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 7-1-1961 gün ve 1449 sayılı kararı ile Hızır Bey, Kâtip Çelebi ve Şair Necati'nin mezarlarının naklinin uygun olmadığı kararını verir. Bu konuda çok baskı gelmiş olmalı ki Kurul 11-6-1961 gün ve 1585 sayılı ikinci kararını alır: "Hızır Bey ve Kâtip Çelebi mezarlarının aynen korunmasına, Kâtip Çelebi haziresi bitişiğinde ve Atatürk bulvarına nazır mezarların Kâtip Çelebi haziresinin duvarının bozulmamak şartıyla ayrı bir hazire haline getirilmesine, Şair Necati'nin mezarının bulunduğu belirtilen hazire ile yanındaki çeşmenin aynen muhafazasına ...".

Ancak İstanbul Belediyesinin Kurul kararını dinlemeye niyetinin olmadığı anlaşılıyor. Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Valiliğine yazarak Kâtip Çelebi'nin mezarı yanındaki mezarları Eyüp'te bir tepeye nakledenler, Şair Necati'nin mezarının bulunduğu hazire ile yanındaki çeşmeyi kaldıranlar hakkında yasal kovuşturma ister⁴⁶. 11-7-1964 tarihinde bu eserleri tahrip etme suçunu işleyenlerin

⁴³Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün 23-7-1949 gün ve 17029-660 sayılı, Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğüne yazısı.

⁴⁴Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 18-8-1949 gün ve 2413 sayılı İstanbul Valiliği ve İstanbul Belediyesi Başkanlığına yazısı.

⁴⁵Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünün 9-11-1949 gün ve 17378/978 sayılı İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğüne yazısı.

⁴⁶Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 5-9-1961 gün ve 3825-193 sayılı, İstanbul Valiliğine yazısı.

Milli Eğitim Bakanlığı başmüfettişi Enver Koray ve mülkiye baş müfettişi Atıf Tahlı tarafından belirlendiği, İstanbul Belediyesi mensupları İhsan Bingöler, Macit Kural, Turgut Cansever, Necati Özenç ve Yunus Sevinç haklarında işlem yapılması İstanbul Belediyesinden istenir⁴⁷.

Kâtip Çelebi'nin mezarına ne olduğu konusunda dosyada bir belge yoktur. Mezar bugün Manifaturacılar Çarşısı 3. blokun önünde, yolun kenarında Şair Necati'nin mezarı ile yan yanadır. Şair Necati'nin mezarı ile Kâtip Çelebi'nin mezarının ilk yerlerinin birbiriyle ilişkisi konusu açık değildir (GEEAYK'nun 11-6-1961 gün ve 1585 sayılı kararından: "...Hızır Bey ve Kâtip Çelebi mezarlarının aynen korunmasına, Kâtip Çelebi haziresi bitişiğinde ve Atatürk bulvarına nazır mezarların Kâtip Çelebi haziresinin duvarının bozulmamak şartıyla ayrı bir hazire haline getirilmesine, Şair Necati'nin mezarının bulunduğu belirtilen hazire ile yanındaki çeşmenin aynen muhafazasına ...").

1964 yılında Şair Necati'nin mezarının bulunduğu hazirenin kaldırılması soruşturma konusu olurken 1944 yılındaki rapordan (1. ek) Hızır Bey'in mezarının Kâtip Çelebi'nin mezarının yanında, Şair Necati'nin mezarının ise bunların karşısında ayrı bir yerde olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bugünkü Manifaturacılar Çarşısı binalarının yerinde olan Voynuk Şücaeddin Camisi'nin -yakınındaki Hacı Kadın Hamamı'ndan dolayı Hacı Kadın Camisi olarak da bilindiği (Öz 1987:65) ve 1956 yılında yıktırıldığı, Caminin haziresindeki Hızır Bey'in mezar taşının İstanbul Fetih Cemiyetince kurtarıldığı, bu arada caminin karşısında yer alan Katip Çelebi ve Şair Necati'nin mezarlarının da yıkıldığı belirtilmiştir (Güldal 2009:72). Diğer taraftan Şair Necati ile Hızır Çelebi'nin mezar taşlarının Voynuk Şücaeddin Camisi haziresinde olduğu, bunlardan Şair Necati'nin mezar taşının o zaman kayıp olduğu, Katip Çelebi'nin mezar taşının ise bunların karşısındaki hazirede olduğu belirtilmiştir (Ark 1976:14). Ayverdi (1973:16) ise Hadika'ya dayanarak Hızır Bey'in Voynuk Şücaeddin Mescidi mihrabı önünde medfun olduğunu, Şair Necati'nin ise mescidin karşısındaki mektebin altında yattığını söyler. Yukarıda sözü edilen Kooperatif yazısından da Katip Çelebi ve Hızır Bey'in mezarlarının ayrı parsellerde olduğu anlaşılıyor. Mevcut durumda Hızır Bey'in mezar taşının İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı binasının önünde, Hızır Bey ve Katip Çelebi mezarları ise ana cadde kenarında, şimdiki yenilenmiş halleri ile yan yana bulunmaktadır. O zaman her üç mezarın da asıl yerlerinden alınıp mevcut yerlerine taşındıklarını söyleyebiliriz. Kâtip Çelebi'nin mezarının Zeyrek'e inen caddenin sol tarafında, kendi adını taşıyan yanmış okulun yanında bulunduğu belirtilmiştir (Mehmed Tahir 1975:84).

Mezarları çeviren duvara yerleştirilmiş mermer levhada ve yeni mezar taşlarında yeniden yapım tarihi olarak 1952 yılı verilmiştir. Oysa 1961 yılında

⁴⁷Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 11-7-1964 gün ve 3023 sayılı, İstanbul Valiliğine yazısı.

Katip Çelebi'nin Mezarı

GEEAYK mezarların yerinde korunması kararını almıştır. 1952 yılında Şair Necati ve Katip Çelebi'nin mezarlarının Voynuk Şücaeddin Camisi haziresinde yeniden düzenlendiği söylenebilir (Ayverdi 1973:516, 807. Fotoğraf). Şimdiye kadar özetlediğimiz gelişmeler ışığında, Katip Çelebi'nin mezarının Voynuk Şüca Camisi haziresine nakledilmesi görüşünde olan İstanbul Belediyesinin bunu gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu uygulamayı kimin veya hangi kurumun yaptığı ulaşılabildiğimiz belgelere yansımamıştır. Ayverdi'nin (1973:515-516) Voynuk Şüca Camisi'nin 1956 yılında kaldırılması sırasında 1952 yılında yapılan yeni mezarların da yıkıldığını belirtmesine bakarak bu iki mezarın şimdiki yerine nakledildikleri, mezarlarda yazılan 1952 tarihinin de ilk yenilenme tarihi olduğunu söyleyebiliriz. 1961 yılında nakledilmek istenen mezarların, 1952 yılında yeni yapılan mezarlar olduğu da anlaşılıyor.

SONUÇ

Bir iş yapılırken iyi bir ön hazırlık yapılması ve bunun kısa bir sürede uygulanması esastır. Bu açıdan bakıldığında hazırlık süresinin esere zarar verilmemesi için gerekli tedbirler alındığı sürece biraz uzun tutulması da çok önemli olmayabilir. Ancak bu olayda zaman uzaması kabul edilebilir sınırların hayli üstündedir. 1939 yılında başlayan süreç 1961 yılında toplam 21 yılda, üstelik de yapılan projelerden farklı bir uygulamayla sonuçlanmıştır. En önemlisi de bu zaman içinde Kâtip Çelebi'nin mezarının baş taşı kaybolmuş, zaten kırık olan ayak taşının bazı parçaları da yok olmuştur. Kalan parçaların bile korunup korunmadığını, yeni mezar yapılırken bu parçalar mevcut olduğu halde bilerek mi mezarda kullanılmadığını, yoksa zaten onlar da çoktan kaybolduğu için mi tasarımda yer verilmediğini bilmiyoruz. Kültür Bakanlığının İstanbul'daki iki kurumu olan Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü ile Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünün yetki çekişmesine girdiği, eserin sahibi durumunda olan İstanbul Belediyesinin ise Kültür Bakanlığının uyarılarını ve Kâtip Çelebi'nin mezarını da ciddiye almadığını görüyoruz. Tek partili devrin otoriter rejimi içinde devlet örgütünün hantal yapısı dikkati çekmektedir.

Burada devlet tavrının sorgulanması gereken yönleri vardır. Devletin elinde olan bir eserin zarar görmesi genelde ceza verilmesi gereken bir eylem olarak görülmemektedir. Mesela bütün yazışma süreci içinde Kâtip Çelebi'nin mezar taşlarının kaybolması bir soruşturmaya sebep olmamıştır. Yalnız mezarların nakli konusunda İstanbul Belediyesi çalışanları hakkında soruşturma açılmış olup ondan da ne sonuç alındığını bilmiyoruz. Bu tutum halen de pek çok konuda sürmektedir. Mesela Tokat Mevlevihanesi Şeyh Evi yıllarca terk edilmiş, ev çöküp, nakışlı tavan parçalarının bir kısmı müzeye kaldırılıp bir kısmı çürüdüktan sonra onarıma başlanmıştır.

Bu olayın bir diğer yönü yasal boşluktur. Eserin eski eser olarak korunmasından Kültür Bakanlığı sorumlu iken yer sahibi İstanbul Belediyesidir. İki kurumun anlaşmazlığa düşmesi konusunda ne olacağının yasal çerçevesinin bulunmaması sonunda eserin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Kültür Bakanlığının

önerileri Belediye tarafından dikkate alınmamıştır. Esasen Türkiye genelinde eski eserlerin tescilinde yetkili bir kurum yoktu. Osmanlının son zamanında sadece İstanbul'daki eserlerin tescili için yetkili kılınan Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Cumhuriyet devrinde Eski Eserleri Koruma Encümeni adıyla sürdürülmüştür. Bütün Türkiye genelinde tescil ve onarımlardan sorumlu ve kararına her kurumun uymasının zorunlu olduğu Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Kurulu'nun 1951 yılında kurulmasında bu olayda çekilen sıkıntılar da belirleyici olmuş olmalıdır.

Diğer yandan bütün bu olayların ana nedenlerinden birinin, dönemin modern şehirler yaratma hevesindeki Belediyeler ve bu istek ile genelde açık bir şekilde çelişen anıtların korunmasındaki çatışma olduğu da açıktır.

Bu mezarın Kâtip Çelebi'ye ait olup olmadığı da kesin değildir. Elimize sadece fotoğrafları kalan mezar taşlarından bir isim ve tarih okunamıyor. Dosyadaki belgeye göre de baş taşında isim ve tarih yoktur ve bir hadis yazılıdır: "El mevt-i kes'un ve külli'n-nas şaribuhu ve'l mevtü babün ve külli'n-nas dahilü / Ölüm bir kadehtir, herkes ondan içecektir ve ölüm bir kapıdır herkes ondan geçecektir". Bu hadis 13 – 16. yüzyıl mezar taşlarında % 13 oranında kullanılan hadislerin (Çal 2013:599) en yaygın olanlarındandır. Normal şartlarda mezar taşlarında başlama ifadesi, Tanrıdan istek, insanlardan istek, durum bildirme, aile adı, ölünün adı ve tarih bölümleri yer alır. Burada sadece bir hadis vardır. Diğer bölümlerin baş ve ayak taşının kırılan üst kısmında olduğu düşünülebilir. Dosyasında yer alan sunduğumuz fotoğraflardan belirttiğimiz hadisten başka kelimelerin de olduğu görülüyor, fakat fotoğraflar belli bir sırayla çekilmediği için bunlardan anlam çıkacak bir yazı okuyamadık. 16. yüzyıldan itibaren ayak taşlarında yazı azalır. Burada ayak taşında bir parça yazı var. Ancak yine de baş ve ayak taşının olması gereken üst kısımlarının yazıda olması gereken bölümleri barındırması için biraz uzun olması gerekiyor.

Bu durumda bu mezarın neden Kâtip Çelebi'ye ait olduğunun kabul edildiği sorusu akla geliyor. Silindirik mezar taşları Türkiye'de 14. yüzyıldan başlayıp 1950'li yılların sonuna kadar her zaman kullanılan bir tiptir. Mezar taşının başlığının olmayışı, dönem belirlemeyi zorlaştırıyor. Baş ve ayak taşlarındaki bitkisel motifler 15-17. yüzyıllarda görülebilen motiflerdir. Üslup olarak Kâtip Çelebi'nin ölüm tarihi ile uyumludur. Bu mezar hakkında rapor hazırlayan kişiler Türkiye'nin tarih, sanat tarihi ve mimarlık alanında önde gelen uzmanlarıdır. Bu heyet bu mezarın Kâtip Çelebi'ye ait olduğunu kabul ettiğine göre halk arasındaki bir kabule veya bugün bilmediğimiz bir belgeye dayandıklarını düşünebiliriz. Ancak yine o dönemin önemli isimlerinden E. Hakkı Ayverdi (1973:516), bu mezarın Katip Çelebi'ye ait olduğu kabulünün bir rivayete dayandığını ileri sürmektedir.

Kâtip Çelebi gibi kültür tarihimizin önemli kişiliklerinden birine yeni rejim tarafından önem verildiğini söylemek ama basit bir mezarın onarımını 21 yıl yapamayıp sonunda taşlarını kaybetmek, tarihimize bakışımız ve idari yapımızın becerisi bakımından ders alınması gereken ibret verici bir durumdur.

Katip Çelebi'nin Mezarı

1. EK

Kâtip Çelebi'nin Zeyrek'deki mezarının Şehzadebaşı Camii haziresine naklini görüşmek üzere bu gün vilayet konağında toplandık.

Kâtip Çelebi ile onun yanında ve karşısında Osmanlı Devri meşhur simalarından İstanbul'un ilk kadısı ve ilk Belediye Reisi Hızır bey ile Şair Necati de bulunmaktadır.

Bu bakımdan yalnız Kâtip Çelebi'nin lâhdini kaldırıp ötekileri orada bırakmak doğru görülmedi. Kanaatımızca doğru olan cihet: her üçünü de olduğu yerde bırakacak bir tedbir almaktır.

Bu mütalâa Yüksek makamlarca tasvip buyrulduğu takdirde mahallinde alınacak tertibat mütehasıslar tarafından yapılabilir. Hatta Kâtip Çelebi'nin lâhdinin bir taşı son zamanlarda ortadan kaybolmuş olduğu için mahallinde muvakkaten ve şimdiden tertibat alınmasını da rica ederiz.

Bu üç meşhur adamın Atatürk Bulvarı üzerine kalması, o bulvarın tarihi ve bedii kıymetini arttırmak bakımından da uygun görüldüğü mütalaasile takdim kılındı.

4/8/1944

Tarihi

İstanbul Valisi adına
Belediye Mektupçusu
Osman Ergin
İmza

Topkapı Müzesi Müdürü
Tahsin Öz
İmza

Üniversite Tıp
Profesörü
Dr. Süheyl Ünver
İmza

Maarif Vekilliği Röleve
Bürosu Şefi
Sedat Çetintaş
İmza

Maarif Vekilliği Derleme
Müdürü
Selim Nüzhet
İmza

İstanbul Arkeoloji
Müzesi Müdürü
Aziz Ogan
Bulunmadı

Üniversite Orta Zamanlar Tarihi
Profesörü
Mükrimin Halil Yınanç
Bulunmadı

1. Kâtip Çelebi'nin Mezarının eski hali
(Keşfü'z-zünun, Şerafeddin Yaltkaya-Kilisli Rıfat neşri)

2. Baş ve ayak taşları

Katip Çelebi'nin Mezarı

3. Baş taşı

4. Baş taşı

5. Baş taşı

6. Ayak taşı

7. Kâtip elebi'nin Mezarının Şimdiki hali

8. Kâtip elebi'nin Mezarının Şimdiki hali

Katip Çelebi'nin Mezarı

9. Kâtip Çelebi anıtının kitabesi